
Avrupa İslam Üniversitesi
İSLAM ARAŞTIRMALARI
Journal of Islamic Research
البحوث الإسلامية
Yıl 4 Sayı 1 Mayıs 2011

İslam Halklarının Sanatsal Anlatım Yöntemleri; “*Minyatür*”

Dr. Yasemin SÖZER SARAC

Avrupa İslam Üniversitesi

Özet

700 yıl süren bir imparatorluğun kültür haritasını çizerken, yüzyıllar içinde göçler ve fetihlerle belirlenen, bir yandan Arap İnan öte yandan Bizans kültürü ile beslenen Osmanlı uygarlığının kültür-sanat coğrafyasına girmek, farklı yüzyıllarda bilimsel bir araştırma yapmayı zorunlu kılıyor. Yazılı tarihimizin önemli bir bölümünü görselleştiren kitap resimleri yani “minyatürler” İslam halklarının sanatsal anlatım yöntemlerindedir. Bir başka deyişle “tasvir” sanatının yaşama alanı bulunduğu başlıca sanatsal anlatım biçimi olmuştur. Araştırmamızda Minyatür sanatının ortaya çıkışında etken olan İslam dininin minyatür sanatı üzerindeki etkisi irdelenmiş, bu etki altında gelişen Minyatür sanatının Asya’dan Avrupa’ya tarihi geçmişi ele alınarak, özellikle “minyatürlü el yazmaları” ile Türk ve Osmanlı-Türk minyatürlerinin özellikleri, çeşitliliği ve önemi değerlendirilmiştir.

Summary

When you draw a culture map of the empire lasted for 700 years, migrations and conquests over the centuries the one hand, the Byzantine culture of the Arab Iran on the other hand fed into the geography of the Ottoman civilization, culture and arts in different centuries makes it necessary to do scientific research. Written history book pictures to visualize an important part of the "miniatures" of Islamic peoples of the artistic creation methods. In other words, "describe" the art of living space has been found in the main form of artistic expression. Factor in the emergence of the art of miniature study of the Islamic religion which examined the impact on the art of miniature, miniature art developed under the influence from Asia to Europe by examining the historical past, especially the "miniatures of manuscripts with miniatures of Turkish and Ottoman-Turkish properties, diversity and importance of evaluated.

Anahtar Sözcükler: Minyatür, Resimli El Yazmaları, Tasvir, Geleneksel İslam Sanatları, Osmanlı Türk Minyatürleri

Keywords: Miniature, Illustrated Manuscripts, Description, Traditional Islamic Arts, The Ottoman Turkish Miniatures

Giriş

Minyatürler, önemli özellikleri ve genel görüntüsüyle bir dönemin durumunu yansıtan birer belge değerindedir. Dönem dönem farklılıklar gösterse de değişmeyen tek özellik; anlatılan metnin görsel olarak da sunumudur. Pek çok tartışmanın ardından, “tasvir” konusuna İslam dini çerçevesinde sakınılarak yaklaşılması aslında “Geleneksel İslam Sanatları” içinde özgün bir yeri olan minyatüre kendine özgü üslubunu kazandırmıştır.

1. İSLAM SANATI VE MİNYATÜR

1.1 Minyatür Sanatının Ortaya Çıkışında İslam Dininin Etkisi

Müslümanların kendi çevrelerinde, kendi hayat atmosferleri içinde anladıkları biçimiyle sanatsal anlatım yöntemleri, sanatın Minyatür dalı için de geçerlidir.

Konuya girmeden önce burada çözmemiz gereken bir itiraz söz konusudur: Müslüman sanatı söylenenlerin aksine vardır, İslam’da sanatın var olmadığını ileri süren bir görüş, kabul edilebilir bir görüş değildir.

Resim ya da tasvir, İslam sanatları içinde, başta tevhid ilkesinin gözetilmesi olmak üzere, belli bazı sebeplerden dolayı ihtiyatla karşılanmış, bu yüzden de büyük ölçüde mesafeli durulmuş bir sanattır. Bu anlayış içinde resim, bir “minyatür sanatı” olarak ortaya çıkmış ve bağlı olduğu ölçü ve kurallar çerçevesinde bir gelişme göstermiştir.¹

Desmond Steward, “Die Früzeit Des İslam” adlı eserinde “İslami tutum ve davranışın, din, politika ve kültürel konularla tamamlanmakta ve pek çok yönden dinle örtüşmekte olduğunu belirtmektedir.”²

Metin And’ın değerlendirmesine göre;

“Tasvir yasağı peygamberli dinlerin oluşumundan sonra ortaya çıkmıştır. Figürsel resme karşı muhalefetin gerçekleşmesi, İslamiyet öncesi şekillerin sembolleştirilerek tapılmasından kaynaklanmaktadır. Aslında Kur-an ‘da, figürsel resme karşı bir ayet yoktur. İslamiyet’ te Hz. Muhammed’in vefatından sonra İslam dini ileri gelenlerinin, Hz. Muhammed’in deyişlerini ve hadislerini toplamaları ve bunlara kendi yorumlarını eklemeleri suçunda, resme karşı tepki oluşmuştur. Bu korku nedeniyle resim çizimi ve heykel yapımı yasaklanmıştır. Bu yasaklama Tanrı korkusu ile birleşerek, devlet idaresinde ve tüm konularda olduğu gibi resimde de , din baskı unsuru olmuştur.”³

Louis Massignon'a göre de; İslam sanatının oluşumu anlaşılmaya çalışıldığında, burada yabancı bir etkinin söz konusu olmadığı, Müslüman sanat anlayışlarının İslam metafiziğinin temel postülalarından* türediği görülmektedir. Massignon'un Minyatür sanatını tanımlaması şöyledir;

“İbrahim, akşam olduğunda güneşin battığını, ayın tutulduğunu, güneş çıkınca yıldızların silindiğini görür ve şu sonuca varır.” Demek ki başka bir yerde olan ve sürekli olan bir Allah var.” Demek ki onlara göre Allah'ın varlığının kanıtı değişimdir; ve sanat, yaratıkların kendinde varlıklar olmadıklarını kanıtlamaya çalışmanın bir yolundan başka bir şey değildir, olamaz. Bu bizlere değişimi vurgulayacak bir sanattır. Çok sade ve maddilikten çok uzak İslam sanatı bu belirli sınırlamadan, figürlere bağlanmama, tasvirlerle tapmama zorunluluğundan doğmuştur. Bu sanat, cebirle uğraşan ve ezginin kendinde güzelliğine değil sessizliklere ulaşabilmek için belli sayıda notadan geçme gereğine inanan bir müzisyenin sanatına benzer.”⁴

Ancak ne yazık ki, zaman zaman İslam dininin kuralları çerçevesinde de olsa oluşturulan son derece değerli ve özgün eserler, daha radikal görüşler nedeniyle tahrip edilip ortadan kaldırıldığından, sayısız eserin günümüze ulaşma şansı kalmamıştır.

Evliya Çelebi Seyehatnamesinin I.Cilt 610. Sayfasında;

“ Bu herif-i na-zarîf haymenesi varup “tasvir haramdır” deyü cümle sahaifte mevcut olan tesaviri berbat idiüp gözlerini çıkarır, o suretlerin nerkis misali gözleri bıçağüle hakk ederken her varakı delik deşik edilmiş musanna, çihrelerini, nazik libaslarını ağızdaki mekruh balgam ve tükürüğü ile telvis etmiş görmeli tabiatı ki, böyle bir zi-kıymet kitabın her varağını üstat ancak bir ayda hasıl etmiş iken böyle bir edepsiz anda ağızı salyasile mülevves ediyor.”⁵ der.

Yani “Tasvir haramdır” diyerek, sanatçının bir ayda yaptığı minyatürleri, cahil ve bağınaz insanların bu şaheserlerin gözlerini bıçakları ile oyduklarını, tükürüklerini, her sayfasını delik deşik ettiklerini, yok ettiklerini yazar.

13. asırda Moğol orduları da Bağdat'da el yazması kitapları ve resimli din kitaplarını çuvallara doldurup imha etmişlerdir.⁶

Halbuki Kur'an putperestliği yasaklıyor.⁷ Ancak tarihte resmin kesinlikle yasak olduğunu savunan fakih düşünürler de olmuştur; ama çoğunluk bu yasağı topyekün bir reddetme değil, bir sınır çizme şeklinde anlamıştır. Öyle anlaşılıyor ki Allah'ın resulü güzel sanatların hiçbirini yasaklamamıştır: ama sanat duygusunun belli bazı oluşum şekillerine engel ya da sınırlar koymuştur ki, bu da sanatın daha iyi ve sağlıklı olana yöneltilmesi şeklinde anlaşılabilir. Yasaklama mutlak olmamış, İslam'ın ruhuna uygun düşen tarz ve üslup içinde ona alabildiğine geniş bir alan bırakılmıştır.

Tevhid dini olan İslam'ın sanat alanındaki tezahürü bu anlayışa oturur ve hiçbir tasvir İslam sanatının vahdet ilkesine dayalı bu soyut niteliğini açıklayamaz. Bununla birlikte İslamda tasvir yasağı mutlak değildir. Gölgesiz, düz tasvir, Allah ve peygamberleri resmetmemek kayıt ve şartıyla ve mukaddes olmayan mekanlarda hoşgörü ile karşılanmıştır.⁸

Böylece İslâm sanatında 'tasvir' olarak adlandırılan minyatür, daha çok metne yardımcı bir anlatım unsuru olarak ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtmayan küçük boyutlu resimler biçiminde yapılmıştır.

İslam'da metnin sınırlarında bir düş dünyası, kitapdan çıkmayı başaramayan bir şey olarak havada kalmıştır. Öyle ki; biçimlerin ötesine yücelmek, tasvirleri putlaştırmaya izin vermemek, ama ötelere geçip onları büyümlü bir fenerin içindeki görüntüler gibi, hayal perdesindeki gibi hareket ettiren ve tek baki varlık olan O'na doğru gitmek...Sayısız Müslüman mezar taşı bize şöyle seslenir: "Hüvelbâki".⁹

Burada bir karşılaştırma yapacak olursak; Avrupa resmi, eşyanın belli bir bakış açısından görüntüsünü sunar, dolayısıyla zaman içindeki bir anın, durdurulmuş bir hareketin veya ışığın etkisinin resmini yaparken, İslam sanatı her zaman bir durumun resmini çıkarmaya çalışmıştır. Başka bir ifadeyle modern Avrupa sanatı nesnelere kendi halleriyle, oldukları gibi temsil etmeye (çizmeye) çalışırken, İslam sanatı onları Tanrı'ya yakınken veya mümkün olduğu ölçüde O'nun kudretini de belirtecek şekilde göstermeye çalışır. Coomaswamy, "İslam "olay"ı değil,"faaliyetin tipini" dikkate aldığı için, resimde gölgelemeye önem vermemiştir. İslam sanatı güzelliği, asıl değerli olanı, kısaca hakikati, Şeyh Galib'in ifadesiyle "beş duyunun birleştiği yerde" bulmanın peşinde olmuştur" der. İslam sanatının soyutlama, üsluplaştırma ve manevi bir boyuta yönelmesi; dolayısıyla üç boyutluluk ya da gölgeli resimden mümkün olduğunca uzak durması onun bağlı olduğu ilkelerin bir sonucudur. İşte bu anlayışla müslüman sanatçı minyatüre yönelmiştir.¹⁰

1.2. Minyatür Nedir?

Minyatür sanatı resim sanatının bir çeşidi olan "Kitap Resim Sanatı"dır. Minyatür kelimesi farklı biçimde ancak birbirine benzer tanımlarla açıklanır. Sanat tarihçilerine göre, kırmızılamak anlamında kullanılan **miniatin** kelimesinden gelmektedir."Kırmızı kabuklu ve kabuğundan lakit adında bir boya çıkarılan böcekten elde edilen boya ile yapılan resimlerdir."¹¹ Orta Asya sanatına bakıldığında, ilk minyatürlerin kırmızı ile yapıldığı ve başka renklerin kullanılmadığı görülür. Ortaçağda Avrupa'da elyazması kitaplarda baş harfler kırmızı bir renkle boyanarak süslenirdi. Bu iş için, çok güzel kırmızı bir renk veren ve Latince adı **minium** olan kurşun oksit kullanılırdı. Bir başka görüşe göre de, minyatür, Latince "kırmızı ile boyamak" anlamına gelen **miniare** kelimesinden türemiştir.

Bir kitapta konu başlıklarını minium, yani sülyen ile belirginleştirmeye miniare denirdi. Zamanla metni süsleyen resimlere de minyatür dendi.

İslam dünyasında resim sanatının temsilcisi olan minyatür, süsleyiciliği yanında kuvvetli bir anlatım gücüne ve kendisine has estetik bir yapıya sahip olarak, asırlar boyu değişik ve çok çeşitli üsluplar altında daima gelişimini sürdürmüştür.¹²

Minyatür; kağıt, parşömen, fildişi üstüne boya ve yaldızla ışık, gölge, boyut verilmeden yapılan bir sanattır ve çok ince işlenmiş ve küçük boyutlu resimlere ve bu tür resim sanatına verilen addır. Minyatür, Doğu ve Batı dünyasında çok eskiden beri bilinen bir resim tarzıdır. Ama minyatürün bir Doğu sanatı olduğunu, batıya doğudan geldiğini ileri sürenler vardır. Doğu ve Batı minyatürleri resim sanatı yönünden hemen hemen birbirinin aynı olmakla birlikte renk ve biçimlerde, konularda ayrılıklar görülür. Minyatür, kitapları resimlemek amacıyla yapıldığından boyutları küçük tutulmuştur. Bu ortak bir özelliktir. Doğu ve Türk minyatürlerinin bazı başka özellikleri de vardır. Bu minyatürlerin çevresi çoğu kez **tezhip** denen bezemeye süslenmektedir. Minyatür kitaplarındaki resimleme; Eski Türkçe yazımı yönünde sağdan, yani kitabın sonundan başlayarak sıralanır. Yüz yüze bakan iki sayfa içinde bir konunun anlatımı gerçekleştirilir.¹³

Minyatürde; doğal nesne ya da kişilerin, perspektif ve gölgeye dayanarak, doğrudan bir portresi çıkartılmaya çalışılmaz. Bu resimlerde tabiatın anlatımı formüleleştirilmiş veya idealize edilmiş bir şekilde karşımıza çıkar; tıpatıp doğru, gerçeği anlatır şeklinde bir kopya etme durumu söz konusu değildir; dolayısıyla burada ağaç, taş ya da ırmak gibi doğal nesnelere ve bunlarda kullanılan, ama doğal renklere hiç benzemeyen renkler gerçek dışı şekilde bir araya getirilir.İç örüntüler de bundan geri kalmaz; yani ya hiç ayrıntı yoktur ya da çok ayrıntılıdır. Zaten burada önemli olan şey ayrıntı değil, bütün tablodur veya bütünü bizzat kendisidir. Özellikle renklerin harmanlanması harikulade bir parlaklık, denge ve bütünlük sergiler. İslam sanatı bu alanda nefes kesici güzellikte eserler ortaya koymuştur.Bu sanatın bu tür eserleri ortaya koyması bir dikkat ya da nesnelere görememe meselesi değil, geleneğe bağlı olarak çalışmanın gerektirdiği bir anlayış ve form meselesidir. Burada perspektifin olmaması veya görmezlikten gelinmiş olması bu sanatın değerinden bir şey azaltmaz. Tek gerçek İslami sanatın non-figüratif sanat olduğunu bu alanda İspanya'dan Hindistan'a kadar evrensel bir dil ve üslup geliştirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.¹⁴

1.3. Minyatürlü El Yazmalar

İslam dünyasında el yazmalarının çok önemli bir yeri vardır. Hemen herkesin evinde Kuran'ın el yazma bir kopyası bulunması yanında, halka açık kütüphanelerde de çok değerli yazmalardan bol sayıda bulmak mümkündür. 1000 yılı dolaylarında, Kurtuba'daki halk ve üniversite kitaplıklarında 140.000 el yazması bulunuyordu. Aynı tarihlerde, Hristiyan Avrupa'sının en büyük kitaplığı olan

Vatikan kütüphanelerindeki el yazmaların sayısı ise 1000'i bile bulmuyordu. Müslümanlar, onuncu yüzyıldan başlayarak, baskı tekniğini bilmekteydiler. Fakat, her zaman için bir el yazmaya, basılı olandan çok daha fazla değer vermişlerdir. Bu nedenle el yazmalarının hem yazı kısmında hem de minyatürlerinde en büyük incelik ve ustalığı ararlardı.

Böylelikle, yüksek kalitesini hiç bir zaman kaybetmeyen *hat sanatı*, hem zamanın zevki hem de Müslümanların onuncu yüzyıldan sonra kullanmaya başladıkları kusursuz kağıtların yardımı ile teşvik edilmiş oldu. Aslına bakılırsa kağıdı Avrupa'ya ilk tanıtanlar on üçüncü yüzyılda İslamlar olmuş fakat Avrupa bundan ancak ikiyüzyıl sonra yararlanabilmiştir. İslam sanatında resim yasaklaması olduğu için Kur'an'ın hiç bir kopyasında minyatür görülmez ve süsleme olarak da yalnız geometrik desenler kullanılmıştır. Bunun sonucu olarak da minyatür sanatçıları ancak dini olmayan konularda ustalıklarını gösterebilmek için, hükümdar, yüksek dereceli yönetici ve varlıklı kişilerle çalışmışlardır.¹⁵

El yazması kitap resimlerinin temel özelliği, içinde yer aldığı kitaba konu olarak bağlı oluşudur. Bir başka deyişle metinde geçen olay, bilgi ya da hikayenin resimleridir. Genellikle konu içerisinde en sevilen ya da vurgulanmak istenen yanların betimlendiği bu sahneler zaman içerisinde kalıplaşmıştır. Yazılı bir metnin resimlendirilmesinde izlenen yöntemleri bilmemek de, bu kalıp sahneler metnin daha önce yapılmış kopyalarında bulunan minyatürlerden yararlanılarak yapılır ancak kimi zaman da o eser için özgün olarak oluşturulur.¹⁶

1.4. Minyatür Sanatının Tarihi Geçmişi

İlk örneklerine eski Mısırlılar'da rastlanan minyatürler o dönemlerde papirüs, parşömen ve fildişi gibi mâlzemeler üzerine çizilmekteydi. Bilinen ilk örneklerinden, Anadolu tabib Dioskorides'in [M. S. 2. yüzyıl] *Materia Medica* adlı botanik ve zooloji kitabının dokuzuncu yüzyılda Süryanice'ye ardından da El-Haşâiş adıyla Arapça'ya çevrilmiştir. Bu eserde altı yüzden fazla bitki, iki yüz civârında hayvan, ayrıca insan tasvirine rastlanmaktadır. Ve bu eserlerde de özellikle Dioskorides'ten faydalanmış olan İbn Sina, İbn Baytar, Razi ve Biruni gibi İslam alimlerinden de yararlanılmıştır.¹⁷ Ayrıca bu esere Bizans resminin tesirlerinin yansıdığı da ifade edilmektedir.

Daha sonraki dönemlerde Yunan, Roma, Bizans ve Süryani elyazmalarının da minyatürlerle süslendiği görülür. Hristiyanlık yayılınca minyatür özellikle el yazması İncil'leri süslemeye başlamıştır. Avrupa'da minyatürün gelişmesi 8. yüzyılın sonlarına rastlar. 12. yüzyılda ise minyatürün, süslenecek metinle doğrudan doğruya ilgili olması gözetilmeye ve yalnızca dinsel konulu minyatürler değil dindışı minyatürler de yapılmaya başlanmıştır. Baskı makinesinin bulunmasına kadar Avrupa'da çok güzel ve görkemli minyatürler yapılmıştır. Bundan sonra minyatür daha çok madalyonların üzerine portre yapmak için kullanılmıştır. 17. yüzyıldan sonra fildişi üzerine yapılan minyatürler yaygınlaşmış, daha

sonra minyatür sanatına karşı ilgi azalmakla birlikte dar bir sanatçı çevresinde geleneksel bir sanat olarak sürdürülmüştür.

On ikinci yüzyılın ortalarında Artuklular'ın hizmetine giren mühendis Ebü'l-izz el-Cezerî yazdığı El-Hiyelü'l-Hendesiyye adlı eserinde suyun ve dişlilerin hareketiyle çalışan âletleri anlatır ve bunların tasarımlarını renklendirerek çizer. Kitapta ayrıca otomatik çalışan saatlerin, fiskiyeli havuzların, hacamat âletlerinin, şifreli kilitlerin, Artuku saray kapıları süslemelerinin ve bazı hayvanların tasvirleri de bulunmaktadır.¹⁸

Asya Türk Toplumlarında, resim sanatının ilk örnekleri M.Ö. 10.000-3000 lerde tarihi varlık alanına çıkmaktadır. Kaya resimleri, av ve ev eşyaları üzerine çizilen ve işlenen hayvan motifleri, balık sırtı şeklindeki süslemeler ilk örneklerdir. M.Ö. 2000 lerde çeşitli işaretler ve genellikle kartal motifleri resim ve süslemelerin başlıca konularıdır. Bu dönemde boya üretimi gelişip, kırmızı boya bulunmuş, resimlerde, işlemelerde, kullanılmaya başlanmıştır. Hun İmparatorluğunda ve özellikle Batı Hun Devletinde, Göktürklerde, Uygurlarda kökeni oymacılık ve süslemeye dayanan resim sanatı gelişmiştir. Bu sanatlara "Bediz", ustalarına da "Bedizci" denmiştir. M.S. 8.yy. da Uygur freskleri Türk minyatür sanatının ilk örnekleridir. İslam kültür çevresine giren Türk toplumlarının resim (Minyatüre) sanatı genelde Uygur kültür çevresinden etkilenmiş, Selçuklular zamanında yaygınlaşmıştır.¹⁹

İslâm minyatürlerinin bilinen en eski örnekleri on ikinci ve on üçüncü asırlara aittir. İlk İslâm fetihlerinden sonra İran'da Zerdüşti rahiplerin elinde bulunan bazı resimli yazmaların müslüman sanatkârlara [musavvir / nakkaş] örnek olmuş olabileceği düşünülmektedir. İslâm minyatür sanatına Maniheizm'in de etki ettiği düşünülebilir. Zira Maniheizm Uygur minyatürleri, figür tipleri ve kompozisyon anlayışı bakımından Selçuklu minyatürlerinin öncüsü sayılmaktadır.

Anadolu dışında Türk İslam sanatına ait bilinen en erken minyatürler, büyük olasılıkla Zengilerden I. Nurettin Arslan Şah'ın emriyle Musul'da yazılıp resimlendirilen, Yunanlı yazar Johannes Grammatikos veya Pseudo Galenos'ın Kitab Al Tiryak (Panzehirler Kitabı) adlı eseridir.²⁰

2. TÜRK MİNYATÜRLERİ

2.1. Türk Minyatürleri

Selçuklu minyatürlerinin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte ilk Türk-İslâm minyatür üslûbu doğmuştur. On üçüncü asır başlarında Konya'da hazırlandığı anlaşılan Ayyukî'nin Varka ve Gülşâh mesnevisindeki figürler nakkaş Abdül-mü'min el-Hûyî tarafından çizilmiştir. Tasvirlerde simgeler yoğun olarak kullanılmıştır. Mesleâ tavşan şansı, tilki zekâ ve kurnazlığı, köpek cahilliği, kedi nankörlüğü horoz cömertliği, çekirge yalnızlığı simgeler (Resim:1).²¹

On üçüncü asırda Konya'da Mevlânâ'nın müridlerinin de tasvire ilgilerinin varlığından söz edilmektedir. Ahmed Eflâkî Dede Menâkıbü'l-ârifîn'de Mevlânâ'nın müridi Aynüddeve'nin tasvirde eşsiz olduğu, onun kızı Gürcü Hatun'un Mevlânâ'nın ayakta durur şekilde yirmi ayrı pozunu kâğıda çizdiğini söyler.

İlhanlı ve Timurlu minyatürleri Uzakdoğu ve bilhassa Çin sanatına has bir tek-nikle resimlenmiştir. Bu dönem minyatürlerinde dikkat çeken husus insan ve hayvan figürlerinin küçük tutulması, tabiat tasvirlerine daha detaylı ve geniş yer verilmiş olmasıdır. Timurlu dönemi devlet adamlarının tarihe ve resme merakları birçok tarih kitabının yazılması ve bu kitaplara tasvirlerin yapılmasına neden olmuştur.

Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen minyatürlerinde ise zarif figürler, manzara ve mimarî öğeler dekoratif bir tarzda yansıtılmıştır. Safevî minyatürleri büyük boyutlu ve canlı kompozisyonları ile gösterişli bir devri simgelemektedir (Resim:2). Bu devrin minyatürleri Sultan Muhammed, Mirza Ali, Mîr Seyyid Ali, Şeyh Muhammed, Abdüssamed gibi sanatçıların fırçasından çıkmıştır. Safevî döneminin minyatürlerinde [Tebriz ve Kazvin üslupları] göz önünde bulundurulması gereken bir başka husus bunlardaki figürlerin oldukça zarîf, zülüflerin yanaklara inmiş, kaş ve gözlerin çekik, boynun ince, omuzların ise geniş olmasıdır. Minyatürler daha çok Şehnâme nüshalarında ve Nizamî'nin Hamse'sinde bulunmaktadır.²²

2.2. Batı İle İlk İlişkiler ve Yanı Sıra Türk Resim Sanatına Kısa Bir Bakış

Türk dünyası ile Batı arasında, başta savaş ve ticaret olmak üzere çeşitli ilişkiler olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in Avrupa Kültür ve Sanatına gösterdiği ilgiyi, Gentile Bellini, Constanzio di Ferrara, Matteo di Pasti gibi Avrupalı ressamı çağırıp portrelerini yaptırmasından anlıyoruz (Resim :3). Bu sanatkarlar, Ortaçağ geleneklerini elemiş, yepyeni değerler ortaya çıkarmış bir hareketin, Rönesansın temsilcileriydi. Ortaçağa son veren bir başka olayın kahramanı Fatih'in İstanbul'da o çağın yeni bir kültür ve sanat merkezini geliştirirken bu evrensel harekete ilgi duyması çok doğaldı. Böylece Osmanlı sarayında kozmopolit bir sanat ortamı oluşmuştur ve bu ortam İslam minyatürleri arasında, Batı etkileri de yansıtan ayrı bir Osmanlı resim üslubunun doğmasına yol açmıştır.

Bir yabancı ustanın öğrencisi olduğu anlaşılan saray nakkaşı Sinan bey'in Fatih resmi, minyatür geleneği ile Batılı anlayışta portre tablosunu kaynaştıran bir eserdir (Resim:4).

Avrupa sanatına ve sanatçılarına gösterilen ilgi bundan sonra da devam etmiş; ancak, Fatih'in zamanındaki tablo niteliğine yakın resim tarzı yerine, II. Bayezid zamanından itibaren yine İslam-Doğu kitap resmi türüne dönülerek resim sanatı yürütülmüştür.

II. Bayezid'da babası gibi sanatın ve sanatçıların dostu, koruyucusuydu. Onun da Avrupa sanatçılarına ve onların çalışma tarzlarına özel bir ilgisi vardı. O da sarayında bir çok Batılıyı birarada toplamıştı. Zaten artık yeni bir cihan imparatorluğunun merkezi olan İstanbul'da çok çeşitli bölgelerden gelen çok karışık bir sanatçı topluluğu bulunmaktaydı. Doğudan gelenlerle Batılı ressamlar bir aradaydı.

II. Bayezid ve Yavuz zamanlarında da Osmanlı Sarayının hem Doğuya, hem Batıya yönelen aydınlar topluluğunun yarattığı birleştirici kültür ortamı gelişmekte; Fatih zamanındaki kadar Avrupa'ya yaklaşırsa da yine Batı etkilerini azar- azar özümleyen, öbür Doğu-İslam minyatürlerinden ayrılan Osmanlı resim sanatı da gelişmeye devam etmekteydi. Bu gelişme Kanuni Sultan Süleyman zamanında, hemen bütün alanlarda olduğu gibi, bir altın devre, klasik döneme ulaşmıştır.²³

2.3. Osmanlı Minyatür Sanatı

Bir başka değerlendirme ile; Osmanlı döneminde kültürel zenginliklerin Orhan Gazi döneminde başladığı söylenebilir de minyatür sanatı daha geç devirlerde gelişmiştir. Osmanlı tarih yazıcılığının genel olarak saray hamiliğinde, II. Bayezid döneminde başladığı kabul edilmektedir. Buna karşılık Osmanlı tarihini konu alan resimli elyazmalarının Kanunî Sultan Süleyman döneminde üretilmeye başlandığı bilinmektedir.²⁴

Kendine özgü bir kişilik geliştiren Osmanlı Minyatür sanatı, bu sanatın billurlaşmış örneği ve kaynağı sayılan İran kitap sanatındaki Şehname ve Hamse gibi kalıplaşmış edebiyat türlerinden başka, bilimsel eserler, seyahatnameler, ansiklopediler, biyografiler ve kronikler gibi yeni alanlara, hatta dini konulara da yönelmiştir. Yeni bir gözlemcilik gücü ile toplumun yaşayışını yansıtan belgeler değerini de kazanmıştır. Erken İslam minyatüründe de bol örnekleri görülen (Makâmat minyatürleri gibi), günlük olaylar, iş hayatı, düğün- bayram gibi eğlenceler yeni bir canlılıkla bu yeni üslûpta işlenmiştir. Şenlikleri bütün ayrıntılarıyla anlatan kitaplar: Sûrnâmeler için, "sûrnâme ressamlığı " diyebileceğimiz yeni bir tür ortaya çıkmıştır (Resim:5-6-7).²⁵

Bu gelişim süreci altı dönemde ele alınabilir:

1. Oluşum Dönemi (II. Mehmed - II. Bâyezid - I. Selim Dönemi [1451-1520])
2. Geçiş Dönemi (I. Süleyman - II. Selim Dönemi [1520-1574])
3. Klasik Dönem (III. Murad - III. Mehmed Dönemi [1574-1603])
4. Geç Klasik ve Duraklama Dönemi (XVII. yüzyıl [1603-1700])
5. İkinci Klasik Dönem (III. Ahmed dönemi ve XVIII. yüzyılın ilk yarısı [1700-1750])
6. Son Dönem (XIX. yüzyılın sonuna kadar [1750-1900])²⁶

Osmanlı'nın ikinci başşehri olan Edirne'de on beşinci yüzyılda hazırlanmış olan Bedüddîn et-Tâcirî et-Tebrizî'nin Dilsûznâme'si, Şemsedin Muhammed b. Ab-

dullah Nişâburî'nin kasidelerinin toplandığı Külliyyât-ı Kâtibî, Ahmedî'nin İskendernâme'si erken Osmanlı minyatür üslûbunu temsil eden eserlerdir. İstanbul'un fethinden sonra Fatih dönemi sanat, kültür ve bilim bakımından büyük gelişmelere sahne olmuştur. Fatih, Osmanlı'nın kapılarını Batı tasvir geleneğine de açarak Venedik'ten heykeltıraş ve ressam getirtmiştir. Ressam Gentile Bellini'nin o dönemde İstanbul'da yaptığı Fatih'in yağlıboya portresi ile bugün British Museum' da bulunan bir kısım çizimleri önemlidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi; II. Bayezid dönemi İstanbul'daki minyatür ressamlığının gelişimi bakımından çok önemlidir. Bilhassa Şiraz ve Herat çığırı minyatürlerini örnek alarak daha çok yerli sanatçıların yaptıkları çalışmalarla Osmanlı minyatür sanatının oluşumunda büyük adımlar atılmıştır. Bu dönemde tarihçilik ve şehnamecilik de gelişme göstermiştir. İdris Bitlisî, Kemalpaşazâde, Neşrî gibi tarihçilerin eserleri yanında Muhammed b. Abdullah Nakkaş'ın çizimleri de önemlidir.

Osmanlı saray teşkilatı içinde Fatih'ten itibaren "ehl-i hiref" adı altında sanatçı topluluğu oluşturulmuştur. Osmanlı sanat dünyasını yönlendiren "ehl-i hiref"ler yani saray sanatçıları arasında nakkaşlar özel bir yere sahiptir. Saray atölyeleri için özenle seçilen bu sanatçılar bölükler halinde, yani gruplar oluşturarak çalışıyorlardı. Her devirde sayıları devrin padişah ve devler adamlarının sanata düşkünlüklerini yansıtacak şekilde değişiyordu.²⁷

Sarayın her türlü sanat ve zanaat işlerini gören ve saraydan maaş alan bu topluluk imparatorluğun politik gücünün üst düzeye ulaştığı ve devletin hazinesinin zengin olduğu dönemde kalabalık bir kadroya sahipti. Yıllar boyunca bu topluluğun hazırladığı eserlere yapılan harcamalar ve sanatçılara ödenen ücretler göz önüne alınacak olursa saray yönetiminin, himâyesini sultan yahut vezirin yaptığı sanat eserlerinin üretiminde bu denli masrafı üstlenmesi sanat eseri üretimini yoğun devlet işlerinin bir parçası olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Sarayın kitap sanatçıları nakkaşbaşının denetiminde hattatlar, nakkaşlar, renkzenler, varakzenler, cedvelkeşler, müzehhibler ve cilbendlerden oluşuyordu.

Hattat, müzehhib, mücellid ve çıraklar gibi musavvirlerin de aldıkları maaş ve terakki maaş ve in'am defterlerine yazılmıştır. İşlerin yoğun olduğu zamanlarda yahut ehl-i hiref içinde yapılacak iş için yeterli kabiliyete sahip kişinin bulunmaması durumunda çarşı esnafı arasından ücreti karşılığında ustalar sarayda çalıştırılmıştır. Bayramlarda sultan için yapılan özel işlerde sultan eser getiren nakkaşı kaftan veya para vererek ödüllendirmiştir.²⁸

Eser getiren sanatçının adı, getirdiği eserin cinsi, karşılığında ona ödenen paranın tutarı veya verilen kaftanın cinsi in'am defterine kaydedilmiştir. Padişahlar sanatkârları sadece para ile ödüllendirmiyorlardı. Bazen onları devlet işlerinde önemli görevlere getirirlerdi.

Örneğin; Nakkaş Osman'ın kayınbiraderi olan Nakkaş Ali defterdarlığa kadar yükselmiştir. Nakkaş Hasan çeşitli devlet görevlerinde ilerlemiş sonunda vezirliğe kadar yükselmiş Nakkaş Hasan Paşa olmuştur.

Evlîya Çelebi seyahatnamesinde dört çeşit resim sanatçısı tanıtır:

1. **Esnâf-ı nakkaşân-ı cihân:** Bunların kaldıkları ve çalıştıkları yerler Saray'da Aslanhâne'nin üst katı olmakla beraber bunun dışında yüz civârı dükkânları da mevcuttur. Yine yüz kadar büyük saray nakkaşları ise kendi evlerinde çalışırlar.

Bunlar geçit alaylarında tahtirevanlar üzerindeki gezici dükkânlarında eserlerini sergileyerek geçerler.

2. **Esnâf-ı nakkaşân-ı musavvirân:** Sayıları kırk kadar olup dört dükkânları vardır.

Daha çok Şehnâme ve tarih kitaplarındaki savaş sahnelerinin minyatürlerini yaparlardı.

3. **Esnâf-ı falcîyân-ı musavver:** Bu türde yalnız bir kaç kişi ve bir kaç dükkân vardır. Bunlar padişahları, savaşları, peygamberleri, deniz savaşlarını, Yûsuf u Züleyha, Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd u Şîrîn vesair âşıkânı gösteren minyatürleri müşterilerine açarlar, hangi resim çıkarsa ona göre şiirler okurlar.

4. **Esnâf-ı oymacıyân:** Bunların dokuz dükkânı olup yirmi kişilidir. Yaptıkları oymalar kitapların içinde büyük bir özenle saklanır.

Oymacılar geçit alaylarında tahtirevan üzerinde geçerken makasla kâğıtları oyarak bunları kâğıtların üzerine yapıtırlar.²⁹

Osmanlı minyatürleri sanıldığığının aksine çok geniş ve zengin bir konu yelpâzesine açılır. Hazret-i Peygamber'in, hanımlarının ve kızının sûretleri dışında her çeşit resim yapılmıştır (Resim:8).

Safevî sultanı Şah İsmâil on dördüncü ve on beşinci yüzyıl boyunca İslâm tasvir sanatında güzel eserlerin hazırlandığı Şiraz ve yöresini Akkoyunlular'dan Herat'ı Timurlar'dan almış ve nakkaşhânenin meşhur sanatkârlarını önemli eserleriyle Safevî sarayı nakkaşhânesinde toplamıştır. Yavuz Sultan Selim 1514'te Tebriz'i Safevîler'in elinden aldığı anda oranın nakkaşhânesinin daha çok Horasanlı olan sanatkârlarını İstanbul'a Topkapı sarayı nakkaşhânesine getirtti. Bu sanatkârların İstanbul nakkaşlarına etkisi büyük olmuştur.

On altıncı yüzyılda klasik Türk minyatürünü biçimlendiren en önemli sanatkârlardan biri Nakkaş Osman'dır. Nakkaş Osman Osmanlı minyatüründeki "özgün perspektif ve belgesel gerçeklik" anlayışının yerleşmesini sağlamıştır.³⁰ Uzun yıllar ehl-i hiref teşkilatında nakkaşbaşı olarak hizmet veren³¹ Nakkaş Osman zaman zaman sultanların [II. Selim - III. Murad] seferlerine Şehnâmecî Lokman ile beraber katılmıştır. Lokman olayları kronolojik sıra ile yazmış, Nakkaş Osman tasvir etmiştir (Resim:9-10).

Şehnamecilik kurumunun oluşturulması, Osmanlılara, tarihi olayların tespiti anlayışı ve alışkanlığını getirmiştir. Bu yazının yanısıra minyatürde de geçerli bir tarz haline gelerek Osmanlı minyatür sanatında bir tarihi minyatür üslubunun oluşmasına yol açmıştır.³²

Böylece Osmanlı minyatürüne tarihî belgesel gerçeklik yerleşmiştir. Bu özellik Osmanlı minyatürünü diğer İslâm minyatürlerinden ayıran en belirgin özelliklerden biridir.

Yavuz ve Kanunî devirlerinde Ali Şîr Nevâî'nin Dîvân'ı, Nizâmî'nin Hamse'si, Molla Câmî'nin Tuhfetü'l-ahrâr'ı Ârifî'nin Gûy u Çevgân'ı ve bir Selimnâme'nin resimlerle donatıldığı görülmektedir.

Sultan ikinci Bayezid döneminde Enderun'a giren Nasuh b. Abdullah el-Bosnevî, 1517'de Yavuz için matematikle ilgili bir eser yazar. Sonra Mısır'a gider, orada meşhur silahşörlere gösterilere katılır, silah ve matrak oyunundaki başarısı dolayısıyla Matrakçı diye meşhur olur. 1530'da şehzâdelerin sünnet merâsiminde hareket edebilen, duvarları nakış ve resimlerle süslü kâğıttan iki büyük hisar yapan Matrakçı Nasuh'un bu maketi çok beğenilir. Kaleme aldığı tarih kitaplarını figürsüz manzaralar ve topografik şehir görünümüleriyle süsler. Mecmû-ı Menâzil'de Sultan Süleyman'ın İran Seferi'nde konulup göçülen bütün menzilleri gün gün kaydeder, yol üzerindeki konak yerlerinin mimarlık örneklerini, topografik özelliklerini yüz yirmi sekiz resimle belgeler. Matrakçı Nasuh'un tasvir sanatına getirdiği en büyük yenilik yazıyla anlatmadığını resimle anlatması, insan figürü kullanmadan sırf manzara ressamlığında çığır açması ve şehirlerin on altıncı yüzyıldaki durumlarını topografik ve planlı çizim ile fotoğraf çeker gibi belgelemesidir (Resim:11-12-13).

Kanunî Sultan Süleyman'dan itibâren surre alayları, Mekke ve Medine ile Civâr-ı Haremeyn'in minyatürleri de ilgili eserlerde göze çarpmaya başlar. Bu döneme ait eserlerde [Darîr'in Siyer-i Nebî'si, Talikîzâde'nin Fetihnâme-i Eğri'si, Seyyid Lokman'ın Zafernâme'si vs.] isimlerine rastlanan önemli iki nakkaş, haklarında pek bilgi bulunmayan Osman ve Hasan'dır.

Sultan birinci Ahmed döneminde tek yaprak resim ve minyatürlerin belirli bir sıraya göre yerleştirildiği yazma formatındaki murakka' yapımcılığı önem kazanmıştır. Kalender Paşa tarafından düzenlenen birinci Ahmed Albümü [TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 408], günlük hayat sahneleriyle tek figür kadın ve erkek tiplerinin tasvir edildiği çok sayıdaki tek yaprak minyatürü içerir.

Yine Kalender Paşa'nın düzenlediği Falnâme'de [TSMK, Hazine, nr. 1703], farklı resim üslûplarını yansıtan din ulularıyla astrolojik figürlerin tasvir edildiği büyük boyutlu minyatürler bulunmaktadır.

Genel olarak tabiat tasvirlerinden ziyade padişahlar ve paşaların katıldıkları savaşlar, elçi kabulleri, padişahların avlanmaları, cirit oynamaları, ok atmaları, büyük bir merâsimle yürüyen ordu alayları, düğün şenlikleri ve padişah portrele-

ri Osmanlı minyatür sanatkârlarının seçtikleri konuların başında gelir.³³ Bütün bunlarda akla gelen ilk şey devletin dinamik gücü ve yüksek ölçüde bir sistemin varlığıdır.

İkinci Osman döneminde klasik Osmanlı minyatür üslûbundan ayrılan ve kendine has bir üslûp geliştiren Ahmed Nakşî'nin resimlediği eserler dikkat çeker.

Tercüme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye, Şehnâme, Şehnâme-i Nâdirî bu eserlere örnek verilebilir.

On yedinci yüzyılda minyatür geleneğindeki tasvirlerin saray dışında, özellikle İstanbul'a gelen yabancılar için hazırlanan kıyâfet albümleri içerisinde tek figür resimleri olarak yaygınlaştığı görülmektedir. Bu yüzyılın ikinci yarısından günümüze ulaşan iki Silsilenâme nüshası Osmanlı padişahlarının bu devirde ikâmet ettikleri Edirne sarayında Musavvir Hasan tarafından hazırlanmıştır. Musavvir Hasan bu eserdeki dizi padişah portreleri tasvirlerinin kurgularıyla on sekizinci yüzyılın başlarında eser veren Levnî'ye öncülük etmiştir.

Levnî'nin yaptığı Kebîr Musavver Silsilenâme'deki padişah portreleri Batılılaşma dönemi Osmanlı tasvir üslûbunun ilk örnekleridir. Levnî tarafından resimlenmiş bir diğer eser Vehbî'nin Surnâme'sidir. Bu minyatürler kesitlerle verilmiş mimarî biçimler ve üst üste dizilmiş figür gruplarına sahip kompozisyonlar içerir(Resim:14-15-16).³⁴

On sekizinci yüzyılda Osmanlı üslûbuna Levnî'den sonra yeni ifade biçimleri kazandıran bir başka sanatkâr Abdullah Buhârî'dir. Onun yaptığı tek figür kadın ve erkek resimleri saray çevresi için hazırlanmış bir albümde bulunmaktadır [İÜ, TY, nr. 9364].

1750'den sonra Osmanlı minyatürü daha çok kıyâfet albümleri ve padişah portreleriyle sürmüştür. Fâzıl-ı Enderûnî'nin Hûbannâme ve Zenânnâme'sinde çeşitli kadın ve erkek kıyâfetleri, hamam safâları resmedilmiştir.

On sekizinci yüzyılın başında, Avrupa ile kültürel ilişkilerin arttığı ve “Batılılaşma” diye adlandırdığımız sürecin başladığı dönemde Osmanlı Sanatı, geleneksel ile yeni arasında kurulan denge üzerinde ilerlemiş Sultan 111. Ahmed (1703-1730) ile sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın himayesinde gelişen kültürel ortamda, sanata her alanda geniş olanak tanınmıştır.³⁵

On sekizinci yüzyılın sonlarıyla on dokuzuncu yüzyılın başlarında hazırlanan kıyâfet albümleri ve sefâretnâme türündeki eserlerde yer alan resimlerin artık üç boyutlu tarzda ve sulu boya ile bazı tek figür resimlerinin kâğıt üzerine yağlı boya teknikleriyle yapılması geleneksel Osmanlı minyatürünün sona ermesine yol açmıştır. Bu dönemde Osmanlı sarayının hizmetinde bulunan Refâil ve Kostantin Kapıdağlı gibi ressamlar tuval üzerine yaptıkları padişah portrelerinin dışında kâğıt üzerine de çalışmış son sanatkârlardır.³⁶

Araştırma ve incelemeler bu alana çeşitli bakımdan yeni bilgi ve görüşler katmıştır. Öyle ki; Anadolu'da camilere kadar kadar giren duvar resimlerinin her bölgeye yayıldığı ortaya çıkmıştır. (Yozgat Çapanoğlu Camisi, Aydın Cihanoğlu Camisi, Soma Hızır Bey Camisi, Denizli Acıpayam Yazır Köyü Camisi, İzmir Şadırvanaltı Camisi şadırvanı, Amasya Sultan II. Bayezid Külliyesindeki Muvakkithane, Muğla Şeyh Camisi, Amasya Gümüşlü Camisi, Yozgat Başçavuşoğlu Camisi duvar resimli camilerimizden bazılarıdır.) Yüzyıllarca süren minyatür sanatının yalnızca bir mutlu azınlığın malı olmadığı, Batı etkisiyle anıtsal duvar resmi yapmaya kalkışan halk ressamlarının, adeta agrandize edilmiş (büyütülmüş) minyatürler gibi resim yapmasına yol açacak kadar halkın da malı olduğu bu resimlerden anlaşılmaktadır.³⁷

Sonuç ve Değerlendirme

İslam dünyasında resim sanatının temsilcisi olan minyatür, süsleyiciliği yanında kuvvetli bir anlatım gücüne ve kendisine has estetik bir yapıya sahip olarak, asırlar boyu değişik ve çok çeşitli üsluplar altında daima gelişimini sürdürmüştür. Genelde bir kitap resimleme sanatı olarak kabul edilerek, metni açıklayıcı ve destekleyici olarak yapılmaktadır.

Minyatür, Doğu ve Batı dünyasında çok eskiden beri bilinmekte ve Doğu ve Batı minyatürleri resim sanatı yönünden hemen hemen birbirinin aynı olmakla birlikte renk ve biçimlerde, konularda ayrılıklar görülmektedir. Doğu minyatürlerindeki bu farklılıkların oluşmasında en önemli etki kuşkusuz İslam dinidir. Yazılı tarihimizin önemli bir bölümünü görselleştiren kitap resimleri yani “minyatürler” İslam halklarının sanatsal anlatım biçimlerindedir. Bir başka deyişle “tasvir” sanatının yaşama alanı bulduğu özellikle

Ortadoğu toplumlarında başlıca sanatsal anlatım dili olarak varlığını yüzyıllarca sürdürmüştür.

Avrupa ile etkileşimin arttığı 16. Yüzyılda, bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı'nın Minyatür sanatı Doğu ve Batı sanatları sentezi içinde kendine özgü bir kişilik geliştirmiş ve 700 yıllık bir tarihin görsel izlerini günümüze taşımıştır.

19. yüzyıl başlarında yenileşme hareketleriyle birlikte minyatürde de Batı resim sanatının etkileri görülmektedir. Minyatür yavaş yavaş yerini bildiğimiz anlamda çağdaş resme bırakmaya başlarken ardında usta saray nakkaşlarının geçmişe ışık tutan minyatürlerinden, Anadolu camilerindeki duvar resimlerinde görülen halk ressamlarının yaptığı minyatürlerle günümüze kadar gelmiştir. Artık Batı'da olduğu gibi ülkemizde de geleneksel bir sanat olarak varlığını sürdürmektedir.

Resimler

Resim 1: Varka ve Gülşâh, (Ayyukî, Konya, 13. y.y.)

Resim 2: İlhanlı, Özbek, Timurlu, Babür ve Safevilerde Minyatür

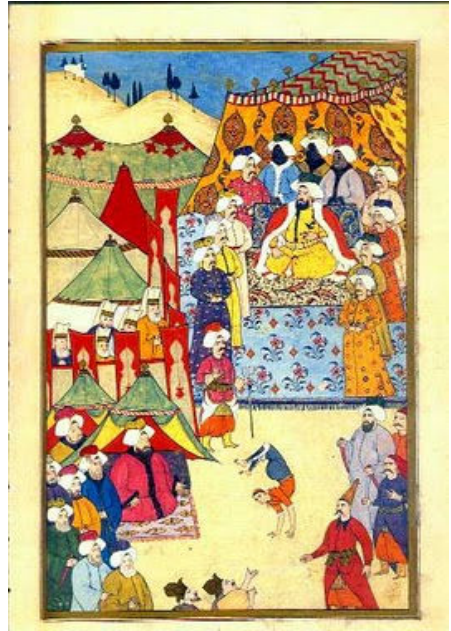
Resim 3: Fatih Sultan Mehmet'in Portresi, (Cental Bellini, 24 kasım 1480, Londra National Gallery)

Resim 4: Fatih Sultan Mehmet'in Portresi, (Nakkaş Sinan Bey, 15.y.y.)

Resim 5: Süname; Topkapı Sarayı, Şahzadeler sünnete gidiyor, (Levni, 18.y.y.)

Resim 6: Süname; Sultan III. Ahmet, Okmeydanı eğlenceler, (Levni, 18 y.y.)

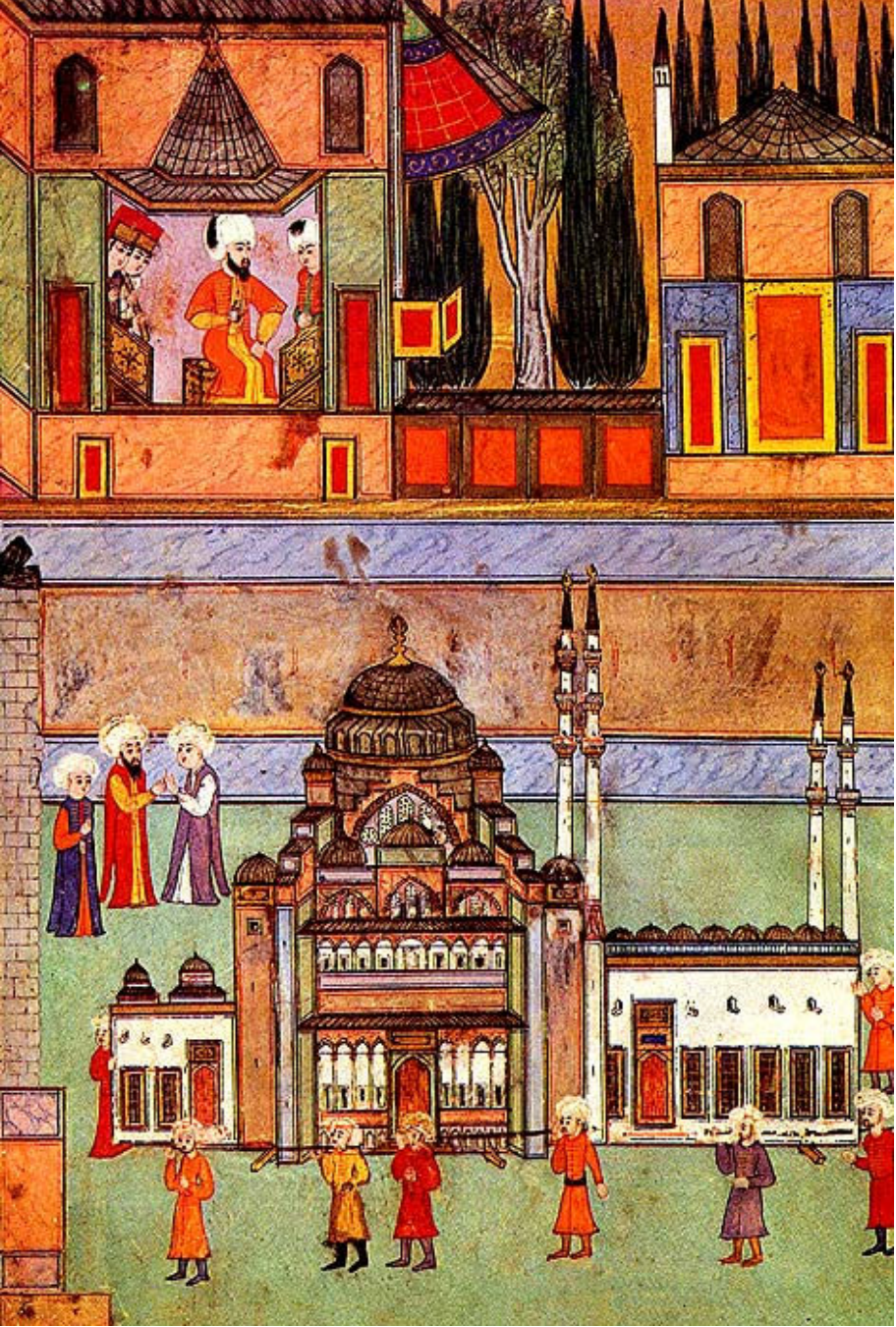
Resim 7: Süname; Revan Köşkü, Sünnet Odası, (Levni, 18 y.y.)

Resim 8 : Hz. Muhammed (s.a.v.) Kabe'de insanlar ile birlikteyken, (Nakkaş Osman 1595, Hazine 1222, folio 123 a)

Resim 9: Bab-I Hümayun, Şehinşname'den, (Nakkaş Osman, 16.yy)

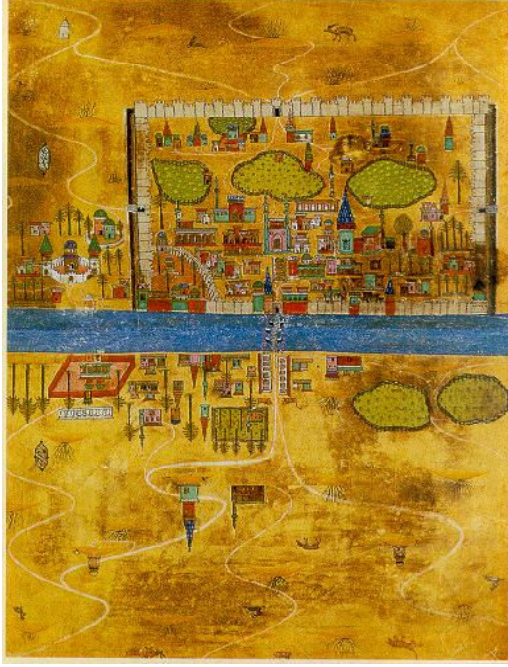
Resim 10: Mimarlar Loncası (Nakkaş Osman, Süname-i Humayun 16.y.y)

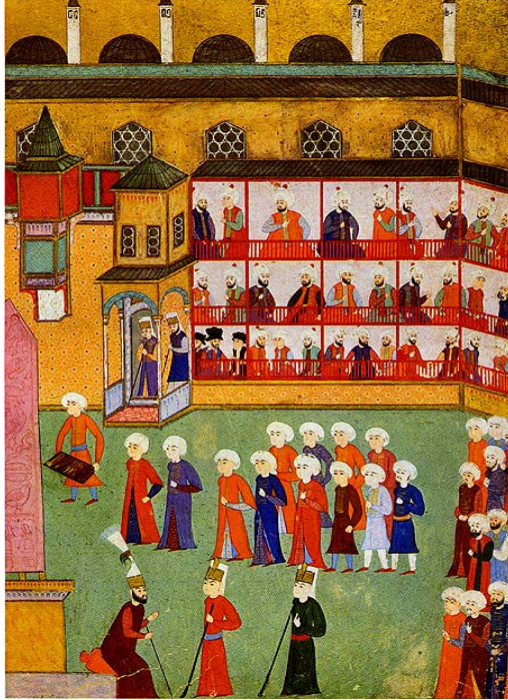
Resim 11: İstanbul şehri minyatürü (Matrakçı Nasuh, 16.y.y.)

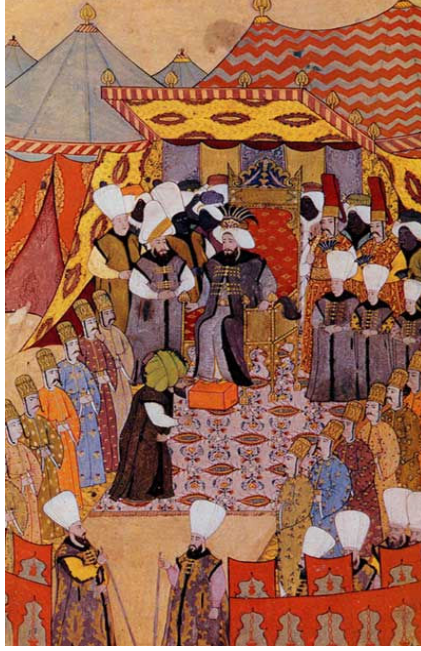
Resim 12: Tolun şehri minyatürü (Matrakçı Nasuh, 16.y.y.)

Resim 13: Bağdat şehri minyatürü (Matrakçı Nasuh, 16.y.y.)

Resim 14 : Ulema (Alimler) ve öğrenciler (Levni, Surname-i Vehbi, 18.y.y.)

Resim 15: Sultan'a Hediye Sunulması, (Levni, Surname-I Vehbi 18.y.y.)

Resim 16: Sultan III. Ahmet, (Levni, 18.y.y.)

DİPNOTLAR

- ¹ Turan KOÇ, **İslam Estetiği**, İsam Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.183
- ² Desmond STEWARD, **Die Frühzeit des Islam**, Time Life İnternational, (Nederland) N.V., Original English Language Edition, 1967, s. 7
- ³ Metin AND, **Turkish Miniature Painting The Ottoman Period**, 1982
- * İspat edilmeksizin doğru olarak benimsenen önerme.
- ⁴ Louis MASSIGNON, “**İslam Halklarının Sanatsal Yaratım Yöntemleri**”, **Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.44 – 45
- ⁵ Elif NACİ, Milliyet Gazetesi, Pazar 6, Teşrinisani, İstanbul, 1932
- ⁶ Sir Thomas Arnolt ELLİ, Ömer B Tarafından Türkçeye çevrilmiştir. **İlahiyat Fakültesi Mecmuası**, 16. Cilt, 1968
- ⁷ Ernst KÜHNEL; **Doğu İslam Memleketlerinde Minyatür**, İlahiyat Fakültesi Yayınevi, 1952
- ⁸ Turan KOÇ, A.g.e., s.185-186
- ⁹ Louis MASSIGNON, A.g.e., s.48-53
- ¹⁰ Turan KOÇ, A.g.e., s.187-188
- ¹¹ Mine Esiner ÖZEN, **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İ.Ü. Basım Atölyesi, İstanbul, 1985
- ¹² Cahide KESKİNER 2004, **Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- ¹³ Sevgi Akbulut ERSOY, **Osmanlı Minyatür Tekniği**, İnkansa Matbaacılık, Ankara 2006, s.1
- ¹⁴ Turan KOÇ, A.g.e., s.186-187-188
- ¹⁵ Gabriele MANDEL, **İslam Sanatım Tanıyalım**, Çev: Solmaz Turunç, İnkilap ve Aka Kitabevele-ri, İstanbul, 1982,s.48
- ¹⁶ Tolga UZUN, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Haziran 2008, s.12
- ¹⁷ Adnan ATAÇ ; R. Vedat YILDIRIM, **Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides’in “De Materia Medica”sı**, GATA Tıp Tarihi ve Deontoloji AD. Etlik, Ankara.
- ¹⁸ Zeren TANINDI, **Türk Minyatür Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996, s. 3.
- ¹⁹ Ahmet KARATAŞ, “**Türk İslam Sanatında Minyatür**” , Yağmur - Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi, Sayı:44
- ²⁰ Gönül ÖNEY,“**Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**”, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1992, s.176
- ²¹ Zeren TANINDI, A.g.e., s. 3
- ²² Ahmet KARATAŞ, A.g.e.,
- ²³ Rüçhan ARIK, **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:168, Ankara,1976, s.3
- ²⁴ Yıldırım ÖZBEK, **Şükri Bitlisi Selimnamesi Minyatürleri**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 17 Yıl : 2004/2 , s.151-193
- ²⁵ Rüçhan ARIK, A.g.e., s.4
- ²⁶ Metin AND, **Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür**, İstanbul 2002, s. 78.
- ²⁷ Nurhan ATASOY,“**Tarih Konulu Minyatürlerin Usta Nakkaşı Osman**” **Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.213-222
- ²⁸ Sevgi Akbulut ERSOY, A.g.e., s. 8-9
- ²⁹ Metin AND, A.g.e., s. 3
- ³⁰ Sevgi Akbulut ERSOY, A.g.e., s. 15
- ³¹ Nurhan ATASOY A.g.e., s.213
- ³² Nurhan ATASOY A.g.e., s.213
- ³³ Zeren TANINDI, A.g.e., s. 32.
- ³⁴ F. Banu MAHİR, "Minyatür", DİA, XXX, 123.
- ³⁵ Gül İREPOĞLU, “**Lale Devri'nin ‘Celebi’ Nakkaşı:Levni**” **Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.235-243
- ³⁶ Ahmet KARATAŞ, A.g.e.,
- ³⁷ Rüçhan ARIK, A.g.e., s.1x

KAYNAKÇA

- AND, Metin, **Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür**, İstan bul 2002, s. 78.
- AND, Metin, **Turkish Miniature Painting The Ottoman Period**, 1982
- ARIK, Rüçhan , **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:168, Ankara,1976, s.3
- ATAÇ, Adnan; YILDIRIM, R. Vedat ,**Osmanlı Hekimleri ve Dioskorides'in “De Materia Medica”sı** , GATA Tıp Tarihi ve Deontoloji AD. Etlik, Ankara.
- ATASOY, Nurhan,”**Tarih Konulu Minyatürlerin Usta Nakkaşı Osman” Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.213-222
- ELLİ, Sir Thomas Arnolt , Ömer B Tarafından Türkçeye çevrilmiştir. **İlahiyat Fakültesi Mecmuası**, 16. Cilt, 1968
- ERSOY, Sevgi Akbulut ,**Osmanlı Minyatür Tekniği**, İnkansa Matbaacılık, Ankara 2006, s.1
- İREPOĞLU, Gül , **“Lale Devri'nin ‘Çelebi’ Nakkaşı:Levni” Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.235-243
- KARATAŞ, Ahmet ,**“Türk İslam Sanatında Minyatür”** , Yağmur - Dil Kültür ve Edebiyat Dergisi, Sayı:44
- KESKİNER, Cahide, **Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri**, Ankara, 2004, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- KOÇ, Turan , **İslam Estetiği**, İsam Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.183
- KÜHNEL,Ernst.,**Doğu İslam Memleketlerinde Minyatür**, İlahiyat Fakültesi Yayınevi, 1952
- MAHİR, F. Banu , **“Minyatür”**, DİA, XXX, 123.
- MANDEL, Gabriele , **İslam Sanatını Tanıyalım**, Çev: Solmaz Turunç, İnkilap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1982, s.48
- MASSIGNON, Louis ,**“İslam Halklarının Sanatsal Yaratım Yöntemleri”**, **Sanat Dünyamız**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., 3 Aylık Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 73, İstanbul, 1999, s.44 – 45
- NACI, Elif, **Milliyet Gazetesi**, Pazar 6, Teşrinisani, İstanbul, 1932
- ÖNEY, Gönül , **“Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları”**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,1992, s.176
- ÖZBEK, Yıldırım , **Şükri Bitlisi Selimnamesi Minyatürleri**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 17 Yıl :
- ÖZEN, Mine Esiner , **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İ.Ü. Basım Atölyesi, İstanbul, 1985
- STEWART, Desmond , **Die Frühzeit des İslam**, Time Life International, (Nederland) N.V., Original English Language Edition, 1967, s. 7
- TANINDI, Zeren, **Türk Minyatür Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1996, s. 3.
- UZUN, Tolga, **“İran’da Öykülü resimlerin Dolaşımı: İslam Edebiyatının Popüler Konularının El Yazmalarından Tuvallere Taşınması Üzerine Bir Deneme”**, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Haziran 2008, s.127